

1a sessió. 19 de setembre 2013

Antoni Comín.

PROFESSOR D'ESADE I EXDIPUTAT
AL PARLAMENT

En primer lloc, voldria dir-vos que qui us parla és algú que ve de la tradició federalista, és un federalista, com deia Xavier Rubert, escarmentat. Jo voldria pujar un grau l'adjectiu i dir que ara ja començo a ser un federalista escandalitzat. D'altra banda, quan vaig veure la data del 2020 en un primer moment vaig pensar que era positiu poder parlar sense immediatesa, a llarg termini, però de fet, si mirem enrere, el 2006 estàvem aprovant l'Estatut i sembla que fos ahir mateix quan començava o s'accelerava el drama. Per tant ho faig amb la consciència que pensar en el 2020 és pensar en demà mateix, és el curt-mig termini.

Volia començar compartint un consell, que em dono a mi mateix i per això m'atreveixo a donar-lo als altres. Tot i que el catalanisme polític ha tingut mil tradicions, si les haguéssim de sintetitzar diríem que hi ha hagut dues grans línies: el pacte amb Espanya i l'altra la separació. Històricament la primera ha estat la majoritària i ara s'ha girat la truita. Jo el que m'aconsello a mi, independentment de quina sigui la meva preferència, és que tots els que ens sentim compromesos amb la tradició del catalanisme, pensem sobre tots dos projectes. Tots, tant els que estiguen compromesos ara mateix en el projecte independentista com els que estiguen compromesos amb el projecte federal, hauríem de pensar sobre tots dos projectes: aquells que tenen molt clara la seva preferència per la independència, seria bo que pensessin en la independència i el pacte. I aquells que tenen preferència pel pacte, seria bo que pensessin també sobre la independència. És un moment en què toca que tots hi pensem, sobretot perquè segurament les preferències tampoc no són tan evidents. Per tant el que jo faré serà parlar sobre els dos projectes.

Abans, però, una nota sobre Europa. Crec que el futur desitjable en què hauríem d'emmarcar el futur del catalanisme polític és el d'una Europa federal, l'horitzó ideal. No dic que sigui el que tenim avui, ni que ho tinguem garantit de cara al futur, però crec que és l'horitzó desitjable, en alguna mesura, és l'horitzó necessari. Ho explico ràpidament, ho explico amb un diagnòstic del qual crec que se'n deriva un pronòstic: el diagnòstic és que no pot funcionar bé una moneda comuna sense una hisenda pública, sense un pressupost comú, un deute comú, els eurobons, sense tresor comú, sense ministre d'Hisenda comú, és a dir, sense un govern federal. No hi ha unió monetària sostenible en el temps sense unió fiscal, i no pot haver-hi unió fiscal que no comporti, tard o d'hora, avançar seriosament cap a un govern federal. Això ho hem confirmat ara amb la crisi, tot i que alguns ja ho van començar a dir quan es va decidir crear la moneda única el 1992. Una unió monetària sense unió fiscal pot funcionar bé en temps de bonança, però no en temps de crisi. Perquè tot allò que cal fer en temps de crisi, que és tenir una capacitat fiscal per compensar els xocs asimètrics de les diferents zones de l'àrea monetària, compensar les diferències de competitivitat, etc., tot allò que cal fer només es pot fer des d'un govern federal. Per tant Europa es troba davant d'un dilema, o avança cap a la integració federal amb decisió, un govern econòmic federal, que estigui per sobre dels governs dels estats, o desfà l'euro a mig termini. I d'aquí el pronòstic: com que crec que la regressió és caríssima, jo sóc dels que creu que —encara que ens sembli impossible— a empentes i rodolons, sí que avançarem cap a una Europa més federal. I crec que el concepte d'uns Estats Units d'Europa és un bon marc en base al qual pensar sobre l'Europa federal.

Fins aquí la nota sobre Europa. Però l'he volgut fer perquè quedés clar que la meva reflexió sobre el futur polític de Catalunya —la meva reflexió sobre les possibilitats i el sentit de la via del pacte amb Espanya i el futur i el sentit de la via de la independència— la faig tenint com a teló de fons, com a horitzó geopolític, aquest pronòstic o, si es vol, aquesta aposta sobre l'avenç d'Europa en la direcció de més unió política, de més integració federal.

I ara ja sí, anant a la reflexió sobre les dues possibles vies del catalanisme: el pacte o la independència. Comencem pel pacte federal, o confederal, que és d'on vinc jo. Ara, vista la necessitat de ser breu i sintètic, no entro en la diferència entre federalisme asimètric, federalisme amb dret a decidir i confederalisme. Els poso tots tres, pel que fa a la reflexió que segueix, en un mateix paquet. En relació amb aquesta via, que és la de la permanència a Espanya, voldria fer tres consideracions. Una primera, molt òbvia: per arribar a un acord federal acceptable per a Catalunya el primer que cal és voluntat política per part d'Espanya, no és un problema només jurídic sinó fonamentalment polític. Però sí que crec que, arribats al punt en què som actualment, calen garanties jurídiques d'aquesta voluntat política i, per tant, no em creuria cap pacte amb Espanya que no passés per una reforma constitucional que blindés i garantís tot allò que l'actual Constitució no contempla. Ho diré d'una altra manera: se suposa que amb l'actual Constitució, si s'interpreta d'una determinada manera, ja n'hi hauria prou per establir un acord federal acceptable per a Catalunya. Però el problema és que la Constitució actual es pot llegir de moltes maneres diferents, tal com la sentència del Tribunal Constitucional ha demostrat. Per tant, per tenir un acord federal amb Espanya amb garanties, caldria sí o sí una nova Constitució que no fos tan oberta, que només tingués una possible lectura, inequívocament federal.

La segona consideració: ¿Des de Catalunya què podem fer, vista la història recent, vist tot l'episodi de l'Estatut i la sentència del Tribunal Constitucional, per assolir aquest pacte federal acceptable per a nosaltres? Crec que ara ja només podem fer una cosa: explicar quines són les nostres condicions per tal que una proposta federal sigui acceptable, quin és el nostre decàleg de condicions necessàries, és a dir, traçar línies vermelles que siguin innegociables i, un cop fet això, ja només ens queda adoptar una actitud més aviat passiva. Vull dir que es tracta de passar d'un federalisme pro-actiu, proselitista, evangelitzador de la resta d'Espanya, com el que havia practicat Catalunya fins ara, a un plantejament passiu, escèptic, que suposi poc desgast. Si les expectatives que tenim en relació amb la possibilitat que Espanya estigui disposada a pactar un bon acord federal són molt baixes –com crec que és el cas– el més raonable aleshores és deixar les nostres condicions sobre la taula i el telèfon, per si un dia algú des d'Espanya ens vol trucar per dir que les accepta. Però no intentar convèncer de res a ningú i ni tan sols estar gaire pendents de si ens truquen o no ens truquen.

Crec que això, aquest nou «federalisme passiu», és completament legítim, vist com han anat les coses en els darrers anys, i perquè entenc que el país, millor dit, una important majoria del país comença a estar convençut que hi ha una altra alternativa, que és marxar. Per tant crec que és possible i legítim establir el diàleg federal en termes de línies vermelles. I, poc o molt, aquestes línies vermelles tots sabem quines són. Una de central és el dret a decidir, que vol dir simplement que si ens quedem o marxem ho decidirem nosaltres; i la resta són el reconeixement nacional de Catalunya, i per tant de la plurinacionalitat d'aquesta eventual Espanya federal, el blindatge de les competències, la llengua, les infraestructures, un finançament que suposi un nivell de dèficit fiscal raonable (la meitat de l'actual, aproximadament), etc.

Mireu-ho en positiu, que és com intento enfocar-ho quan dialogo amb gent de la península. Aquestes línies vermelles no són un atac de dignitat de Catalunya, sinó que són el que des del pragmatisme més absolut garanteix la possibilitat mateixa del pacte, perquè aquestes condicions són les que garantirien que una reforma de la Constitució en clau federal fos aprovada a Catalunya. Dit al revés: una proposta de Constitució federal que no inclogui tot això –i molt especialment el dret a decidir– veig molt complicat que pugui obtenir una majoria a Catalunya. Per tant, quan establim les nostres línies vermelles no es tracta de fer d'una llista de màxims, de posar-se molt exigent per obtenir el màxim possible, en la lògica d'una negociació clàssica, sinó de ser conscient que aquest acord hauria de passar, tard o d'hora, per la ratificació ciutadana. I que, per tant, sense unes determinades condicions, és molt difícil que la gent que avui veu que hi ha una alternativa –que se'ls apareix com una alternativa cada vegada més real, que és l'estat independent– voti a favor de manera majoritària. A Catalunya, em refereixo.

En tot cas, crec que des de Catalunya avui només té sentit seguir apostant pel projecte federal si es fa amb l'actitud que comentava abans: una actitud bastant passiva, l'actitud de deixar dites les nostres condicions, les nostres línies vermelles i esperar, ja veurem fins quan, segurament fins al dia d'una consulta, esperar a veure si Espanya les accepta. De vegades he fet servir la frase següent: si la independència acaba guanyant la partida, serà per incompareixença del rival, d'una opció federal potent que convertís el partit en un partit d'igual a igual. Que converteixi el que avui és un Barça-Getafe en un Barça-Chelesa (i poso un equip anglès expressament).

Finalment una tercera consideració, en relació amb aquesta primera opció del catalanisme polític que és el pacte federal (o confederal). Aquesta tercera potser és la més rellevant de les tres. I ja avanço que no la dic amb cap afany provocatiu. És la següent: entenc que algunes de les raons importants per les quals els federalistes hem estat federalistes són raons, almenys jo ho sento així, no només emocionals, sinó fonamentalment racionals, valgui la redundància.

Raons relativament objectives. I entenc que aquestes raons objectives —o si voleu, objectives entre cometes— avui estan perdent força. Poso tres exemples, tres d'aquestes raons sobre la taula.

La primera és una raó ideològica, de principis. Molts hem estat federalistes perquè ens volem hereus de la tradició cosmopolita, del principi universalista de la Il·lustració, i per tant d'aquí en derivem que ha de ser possible que diverses identitats nacionals comparteixin una única ciutadania. Pluralitat d'identitats amb una mateixa ciutadania: aquesta és l'essència del federalisme plurinacional. Que diferents nacions estiguin en una mateixa comunitat política. El federalisme, en aquest cas, ens remet a la idea de construir una comunitat política —un estat— el més gran possible. Si cada nació ha de tenir el seu estat, aleshores el federalisme no interessa per a res. Però si podem fer un mateix estat a partir de varies nacions, un estat plurinacional, aleshores el federalisme és imprescindible: això ens fa ser federalistes. Que ha deixat de ser vàlid, aquest principi? No, per mi segueix tenint la mateixa validesa de sempre. Però aleshores per què dic que aquesta raó ha perdut força? Per una raó molt senzilla: perquè fa uns anys la idea del federalisme plurinacional ens remetia de manera quasi inevitable a pensar en una Espanya federal; però avui podem remetre aquest concepte de l'estat plurinacional a Europa. Si hem de fer una Europa federal, aleshores l'«estat» —entre cometes— plurinacional del qual hauria de formar part Catalunya ja no té per què ser Espanya, sinó Europa, l'Europa unida políticament, els Estats Units d'Europa. Per tant, un pot seguir sent partidari del federalisme plurinacional i pensar-lo en relació amb una Europa federal i no necessàriament en relació amb una Espanya federal. Per això dic que ha perdut força, la raó que he anomenat «ideològica», il·lustrada, com una raó a favor de l'Espanya federal. Si anem cap a una comunitat política superior, un estat plurinacional, sí. Però resulta que aquesta federació plurinacional pot ser Europa, aleshores un pot ser partidari de l'estat propi, de l'estat independent, sense deixar de ser federalista europeu. Potser el procés d'autodeterminació de Catalunya va començar el dia en què Espanya va signar els tractats d'adhesió a la Unió Europea, ja que aquell dia es van posar les condicions objectives per intercanviar un federalisme per l'altre.

La segona raó per la qual érem federalistes i que també crec que ha perdut força és que el federalisme podia ser vist fàcilment, en termes nacionals, com el punt equidistant entre les diverses identitats que hi ha a Catalunya. Si els «només catalans» voldrien una Catalunya independent, en general, i els «més espanyols que catalans» i els «tant catalans com espanyols» ja els està bé l'estatus quo, és a dir, una Espanya de les autonomies o fins i tot, en alguns casos, voldrien una Espanya recentralitzada, el federalisme plurinacional podia ser vist com una proposta intermèdia, acceptable per a tothom. Potser el federalisme no era el pla A d'una immensa majoria de la gent, a Catalunya, però en canvi era vist com el pla B de quasi tothom. I per tant això el convertia en un punt de trobada d'una gran majoria dels ciutadans de Catalunya, amb la seva diversitat d'identitats nacionals. Aquest pensament hi era en el discurs dels federalistes i crec que també ha perdut força. Per què? Perquè en el fons aquest argument el que vol dir és que el federalisme garanteix la unitat civil. Però és l'únic projecte polític que ho fa? Crec que no, que no té l'exclusiva de la «garantia de la unitat civil». Perquè l'opció independentista ja no genera pànic o rebuig en moltes identitats d'aquest país, crec que hi ha independentisme molt més enllà de quins siguin els sentiments i les identifications nacionals, en aquests moments. Per tant, la independència tampoc no és incompatible amb la cohesió civil. Si el segon argument en favor del federalisme era que només un projecte federal pot garantir la unitat civil, crec que aquest argument era molt més cert fa uns anys que no pas ara. I per això dic que ha perdut força.

Tercera raó i darrera: molts o alguns eren o érem federalistes per motius estratègics, per motius de viabilitat i de pragmatisme. I crec que aquests motius també s'estan debilitant. La idea és que el federalisme era viable i la independència és inviable. Però això podria ser que hagués deixat de ser així. Perquè si ens situem en el marc de l'acord, sembla evident que és més fàcil parlar amb Espanya d'una opció federalista que d'una separació. Però a partir del moment en què s'ha instal·lat un sentiment general que el pacte és impossible perquè Espanya no accepta el mínim necessari per a Catalunya, que és el reconeixement de la plurinacionalitat de l'estat, llavors entrem de cap en la lògica de la unilateralitat. I en aquesta lògica és més viable, més pragmàtic, la separació que el pacte. Perquè el federalisme unilateral és un impossible conceptual. En la lògica de l'acord, era més viable l'acord per federar-se que l'acord per separar-se. Però en la lògica de la unilateralitat, del no-acord, és més viable la separació que la federació, per definició.

No sé si aquestes eren les grans raons per les quals els federalistes érem federalistes. Però, en tot cas, sí que són algunes de les principals raons que el federalisme havia esgrimit històricament a Catalunya. I crec que, a causa de processos que no depenen de nosaltres, dels que fins ara érem federalistes, per processos que no responen a factors emocionals o subjectius, sinó per processos objectius —com són la integració política europea, l'evolució de la cultura política a Catalunya, a saber, de la relació entre els sentiments nacionals i les preferències polítiques dels catalans, o l'actitud dels partits polítics espanyols— són raons que crec que avui van perdent força.

Conclo, doncs, les meves consideracions sobre la primera de les dues vies que volia tractar aquí, que és la via federal: crec que arribats al punt en què ens trobem ara, el federalisme ja no depèn del que fem o deixem de fer des de Catalunya, des del catalanisme polític. Depèn d'Espanya. I, per tant, la qüestió no és que no hàgim de gastar energies a explorar aquesta via, la qüestió és que ni que vulguem no n'hi podem gastar més. Perquè tot el que podíem fer en relació amb el projecte federal des de Catalunya ja està fet, ja ho hem fet. Per tant, és normal que les energies de la societat civil, la creativitat de la gent que es mobilitza, s'estiguin abocant a l'altra via, que és la de l'estat independent. És evident i em sembla bé que sigui així. Mentrestant, des de Catalunya seguim oberts a tota proposta de reforma federal o confederal que ens vingui d'Espanya. I si arriba –o, millor dit, si arriba a temps– una proposta d'Espanya ja decidirem, des de Catalunya, si ens sembla acceptable o no. Voldrà dir que podrem triar. Però mentre no arribi aquesta proposta, la societat catalana què ha de fer? Jo entenc que està fent l'únic que pot fer, que és pensar en allò que depèn només d'ella, o fonamentalment d'ella. I per definició hi ha un projecte que pot dependre principalment d'ella, o més aviat d'ella, que és la independència. Perquè l'altre projecte, que és el pacte federal, no pot dependre només d'ella.

Dit això, crec que hauríem de ser capaços de pensar des de la il·lusió, però també des de la sang freda l'escenari de la separació. Perquè en aquest cas, si fem un esbós de teoria de jocs, ni que sigui de manera molt simplificada, podem imaginar una separació pactada o una separació sense pactar. Una separació pactada vol dir que els dos jugadors tenen alguna cosa interessant a oferir-se mútuament. Què és el que sembla que més li pot interessar a Catalunya de tot el que li podria oferir Espanya, en un escenari de separació pactada? Diria que la resposta és: que ens puguem quedar a la Unió Europea des del minut u. Perquè això sembla que, una mica, sí que dependrà d'Espanya. Jo no dic que no hi acabem sent igualment, a la Unió Europea, encara que Espanya no ho vulgui. Però ser-hi des del minut u, que probablement és un objectiu que a Catalunya molta gent preferiria, això potser sí que depèn d'Espanya. Per altra banda, què podem oferir nosaltres, des de Catalunya, a Espanya, en un escenari de separació pactada? A priori semblaria que no tenim res interessant per a ells, si ens separem. Però potser sí que tenim una cosa a oferir. Podem oferir una cosa que es diu temps. Temps d'adaptació: d'adaptació econòmica, política, institucional, emocional. Des de Catalunya, doncs, podem oferir una cosa tan rellevant com aquesta a Espanya, per tal que, davant de la inevitabilitat d'una separació, per a ells el xoc sigui menys traumàtic. L'intercanvi, en el cas d'una separació pactada, per tant, es resumiria així: permanència a la Unió Europea a canvi de temps.

L'altre escenari, el de la separació no pactada, és això: marxar a la brava, que per a Espanya és dur, però per a Catalunya també. D'entrada és quedar-nos fora, molt probablement, de la Unió Europea una estona, no sabem quanta, si poca o molta. I en aquest escenari és on entraria en joc la paciència, la persistència, la perseverança de la qual ha parlat en Ferran Requejo en la seva intervenció. I ara voldria fer un punt d'autocrítica des del bloc sobiranista, del qual em sento partícip. Jo tinc la percepció que de la mateixa manera que a Espanya hi ha una nul·la disposició a oferir a Catalunya la permanència a la Unió Europea des del primer moment, potser a Catalunya hi ha molt poca disposició a oferir-li a Espanya temps. Veig poca disposició a fer-li a Espanya aquesta oferta: «volem marxar, hem decidit marxar, però et donarem un temps abans no marxem, abans no fem la votació per decidir si marxem o no».

Entenc, en part, que a Catalunya hi hagi aquesta resistència a oferir temps, perquè hi ha qui pensa que d'aquí a uns anys vés a saber si encara hi haurà una majoria independentista tan sòlida com ara. Però jo crec que el procés d'independència és realment sòlid si la majoria partidària de marxar es manté de manera sostinguda en el temps. ¿Ens hauríem guanyat la independència, com a poble, si només estiguéssim en condicions d'aglutinar una majoria favorable a la separació ara, de manera conjuntural, però no d'aquí dos o tres o cinc anys? Si la independència només es pot fer el 2014 o el 2015, però no es pot fer el 2020 o el 2025 també –i insisteixo en el també, perquè amb això no vull dir que no la fem el 2014 si una majoria ho vol, que quedi clar–, potser en aquest cas voldria dir que el país no se l'ha acabat de guanyar del tot. Jo crec que la majoria democràtica que avaluï una decisió tan important com la secessió ha de ser una majoria estructural, no una majoria conjuntural. I crec que la majoria que hi ha avui és estructural: justament per aquesta raó no em fa por oferir temps, si d'aquesta manera podem fer una separació pactada, si d'aquesta manera garantim la nostra incorporació immediata a la Unió Europea. Crec que hauríem de pensar sobre això: ¿Li podem oferir temps a Espanya o no? ¿Ens ho podem permetre o no? Crec que ens ho podem permetre, sense que això modifiqui de manera substancial les majories que existeixen avui.

Ara bé, aquesta oferta nostra –temps– només té sentit si l'altra part, per la seva banda, estigués disposada a oferir allò que ella ens pot oferir, i no sembla que aquest sigui el cas. Per això, mentre Espanya no tingui res a oferir en relació amb un escenari de separació pactada, tampoc no cal que ens trenquem gaire el cap sobre si, per part nostra, el fet d'oferir temps és un risc acceptable o inacceptable, sobre si ens generaria inconvenients inassumibles o no, etc. Però, tot i això, sí que he volgut posar aquesta qüestió sobre la taula, perquè em sembla molt saludable aportar també alguns elements d'autocrítica en aquest context en què estem tan avesats a fer crítica del nostre rival –amb raó– però

poc predisposats a pensar què hauríem de modificar o què podríem millorar nosaltres. Sóc poc procliu a quedar-me tancat acríticament en les unanimitats de part, ja siguin d'un cantó o de l'altre. M'agrada mirar críticament totes les unanimitats de part, fins i tot aquelles que comparteixo.

Per tant, i per acabar la meua reflexió sobre la segona via, la via de la independència, més que plantejar-nos el dilema en termes d'una «independència lenta» versus una «independència ràpida», crec que hauríem de pensar sobre la diferència entre una independència pactada i una independència no pactada, hauríem de valorar els costos de l'una i de l'altra. I, al mateix temps, voldria fer notar una paradoxa: ¿si és possible una independència pactada, més encara ho hauria de ser la via del pacte per quedar-s'hi, del pacte federal o confederal? En aquest sentit, l'escenari –molt hipotètic– d'acord amb el qual Espanya s'avindria a negociar les condicions d'una independència pactada –temps a canvi de permanència a la Unió Europea– és un escenari que inclou també el pacte no per marxar sinó per quedar-se. En aquest sentit, en un escenari de pacte em sembla del tot raonable preveure que Catalunya es trobaria davant seu amb dues ofertes procedents d'Espanya: una oferta federal, i aquesta oferta seria per l'endemà mateix; o la possibilitat de separar-se civilitzadament, sense represàlies per part d'Espanya, però probablement aquesta oferta seria no per l'endemà mateix, sinó per l'endemà passat no l'altre. Em refereixo a la possibilitat que Espanya estigui disposada a acceptar el referèndum, a reconèixer el seu resultat, a canvi que no se celebri de manera immediata, sinó d'aquí uns anys.

Sigui com sigui, a mi el que em sembla perillós és el lema «o ara o mai». No dic que el sobiranisme estigui atrapat per aquest lema. Però sí veig que el lema és al carrer i forma part del debat nacional. I a mi aquest lema no em convenç. En aquest sentit, crec que ha estat molt oportú que el president Pujol hagi començat la seva presentació de la jornada parlant de l'origen carolingi de Catalunya. Perquè si comencem per Carlemany, això ens serveix per adonar-nos que l'horitzó del 2020 –que al cap i a la fi és el títol d'aquesta jornada– és demà passat. Per aquells que tenen pressa, el 2020 pot semblar molt lluny, un horitzó massa llunyà, que pot generar impaciència. Però vist des de Carlemany, el 2020 és demà passat o, millor dit, és avui mateix.